

Мехмед – паша Соколовић

Поносан на - корене

Иако преображен у ислам и веран новој религији, Мехмед ниједног тренутка није заборављао на своје порекло. У шест векова Османске царевине само је он заслужио епитет највећег везира.

У ШЕСТ векова дугој историји Османске царевине, за време тридесет и шест султана, измењало се на власти укупно 210 великих везира. Међутим, турски историчари се слажу да само један од њих заслужује епитет највећег. То је је Мехмед-паша Соколовић, пореклом Србин из Босне, који је, достојно величини и генију свог првог господара и највећег од свих падишаха, Сулејмана Величанственог, уздигао империју до неслућених висина, где је неограниченом владавином и мудрошћу великог дипломате и ратника одржао и за време наследника недостојних имена великог Законодавца.

У овом фељтону проследићемо животопис и дело неограниченог управитеља Турске царевине, којем се навршава 500 година од рођења, пред којим је, безмало цео један људски век, дрхтала Европа, и великог државника који је непогрешивим инстинктом ништа мањег војсковође и ратника наметао мир сабљом и топовима. Некадашњи чатац и несуђени монах из Милешеве, од његових родних Соколовића, преко једренског сараја и Ендеруна и највиших државних функција у Цариграду, иако преобраћен на ислам и искрено веран новој религији, није ниједног тренутка заборављао своје порекло, што је показао својом попустљивом политиком према Србима и, само његовом заслугом обновљеном Пећком патријаршијом, на чијем је челу устоличио свог рођеног брата Макарија.

Пратећи непрекидну узлазну линију дворског пажа који је, захваљујући својој оштроумности и способностима, имао срећу да се бави у најближој близини и буде у милости великог падишаха Сулејмана, видећемо његов живот и као личног царевог собара и оружара, адмирала морнарице, румелијског беглербега, команданта војне против Аустрије и освајача Сигета и Арабије и, напосе, паше са три туга, који је једини од свих великих везира имао част да се одржи у служби чак три султана.

Соколовићев гениј државника није видљив само по чврстом држању дизгина османске власти након смрти господара трију континената - Сулејмана Величанственог, већ и у његовој амбицији да царевини прошири нове и неслућене видике и учини је апсолутним господаром средње Азије и Индијског океана, за шта се упустио у, за оно време фантастичну авантуру прокопавања канала Дон-Волга, којег је требало да споји са морем, Каспијско језеро са Црним морем, а одмах иза тога планирао још већи подухват - пробијање Суецког канала.

Мехмед-паша Соколовић је, слажу се и турски и европски историчари, поживео довољно да остави неизбрисив траг у историји Османске царевине. Погинуо је трагично, као жртва политичке завере, од руке, иронијом судбине, једног дервиша који му је пореклом био земљак из Босне. Било је то у 74. години његовог живота и, чини се у право време, да не би својим очима видео почетак наглог пропадања империје, у чијем је стварању моћи и сам учествовао, а над којом су се, био је сведок, последњих неколико година његова живота почели да надвијају тмурни облаци, најављујући царевање свега онога против чега се свим силама борио - мита, корупције и владавину харема империјом.

Живот Мехмеда Соколовића није лако пратити, јер су историјски извори лишени опширних података о његовом најранијем животу, поготово периода који је везан за његово одвођење у царски сарај у Једрену и његово успињање у дворској служби. Високи и наочити Босанац пао је више у очи турским историчарима тек када је, напрасно, био наименован за врховног капетана морнарице. Од тада га прате у корак, а све оно што се догађало у његовом најранијем добу, остављено је да се црпе из штурих помињања турских историчара и предања српског народа, чега се, из разумљивих разлога, треба прихватити са дужном резервом. Затим из малобројних писаних дела о њему на српском језику и, на крају, педантне дипломатске преписке дубровачких и венецијанских амбасадора на османском двору, који су помно бележили сваке детаље везане за великог везира, од чије је милости зависила и судбина њихове трговачке моћи у Средоземљу.

Без сумње, једно од најкомплетнијих писаних дела о највећем османском везиру на српском језику је књига "Мехмед Соколовић" Радована Самарџића, која је са француског преведена на турски, а већ више од деценије не силази из витрина турских књижара. У њој је, између осталог, забележено управо оно што недостаје турским историчарима - народно предање о одвођењу Баја Соколовића у Једрене.

НАОЧИТ, ПАМЕТАН МОМАК

ПОЧЕТКОМ ЦВИ века, када се за потребе очувања проширених граница турске царевине појавила потреба за свежим снагама у армији, Османлије су још више прибегле раније већ опробаној пракси попуне војног подмлатка путем тзв. девширме, која је код нас позната као "данак у крви".

Пет-шест година пошто је херцеговачки санџак-бег Скендер Орносковић “добрио заповест из Цариграда да по Босни и Херцеговини покупи хиљаду аџемиоглана и доведе их у сараје”, у Босну се иза 1520. упутио Јешилџе Мехмед-бег, тражећи као и његов претходник, способне младиће за царску службу. После дугог обилажења Босне и суседних крајева, Јешилџе-бега пут је нанео у село Соколовићи код Руда у вишеградском кадилуку, где је дочуо причу о наочитом и паметном момку Бају који је био дат у монашку службу код његовог ујака у Милешеви.

Белег велике среће

На челу вашег сина белег је велике среће, који казује да ће он у султановој близини доћи до веома великих положаја, казао је Мехмед-бег несрећним родитељима Баја Соколовића. Групу од четрдесетак дечака, међу којима је био и Бајо, примио је султан Сулејман у Једрену.

МИСИЈА јаја - баше, Јешилџе Мехмед-бега, у којој је међу четрдесет дечака и младића из Босне покупљен и Бајо Соколовић, била је устаљена процедура која се по налогу Порте одвијала повремено и према потреби.

Јаничаре, турску стајаћу пешадију и елитну султанову војску, претпоставља се, основао је још султан Орхан у 14. веку. Девширму, прикупљање “живог војног пореза” започео је још султан Мехмед Челеби у првој половини 15. века, али је она у правом смислу институцијализована тек за време султана Мурата Другог, да би посебан замах добила у време султана Мехмеда Освајача, а најјешћа је била у 17. веку. За будућу јаничарску службу, узимана су, првенствено, деца и младићи из хришћанских фамилија, а у каснијим периодима, када сепојавила потреба за очувањем проширених граница и унутрашњег мира, и из редова Турака, Цигана и Јевреја. Одузимање хришћанске деце је било укинато 1638. године. Повод за то је било незаконито примање новца које су узели скупљачи девширме у Румелији, Босни, Албанији и Грчкој. Узимање мита главом су тада платили турнаџибаша Дервиш-ага (генерал-поручник јаничара) и други купитељ деце, Казхаџи-заде, док се трећи Девеџи Мустафа спасао на молбу великог везира. Ово узимање поданичке деце било је последње које спомиње османска историја, и тако је под највећим османским силником султаном Муратом Четвртим била укинута и ова насилничка мера.

Највише јаничара, око 54.000, у турској војсци било је средином 16. века. Са опадањем турске моћи, јаничари изазивају буне и nerede и постају опаснији за власт султана него за непријатеља. Мехмед Други је 1826. угушио у крви њихове побуне у Цариграду, укинуо их и увео низам, тј. редовну војску, после чега је престала и потреба за убирањем “живог војног пореза”, односно девширме.

Халкондилас, савременик Мурата Другог, којем се приписује усавршење и уређење турске војске, нарочито јаничара, опширно и верно описује султанов табор и уређење његове војске, за коју каже да због високог степена реда и сврховитости изазива свако поштовање. “Султанова порта се састоји од шест до десет хиљада пешака. Ухваћене дечаке шаље у Азију да би тамо две-три године научили турски језик. Ако у довољној мери знају језик, шаље две-три хиљаде у морнарицу у Галипоље да уче поморство. Сваке године добијају одећу и сабљу. Одавде су позвани на султанову порту са доста плате за уздржавање, а неки добијају и више. Они творе уски султанов круг...”

Према турским изворима, девширмом су се купила деца и младићи узраста од осам, десет, петнаест, осамнаест или двадесет година, али понајвише они старости од 14 до 18 година. Девширма је прикупљана једном у три, пет или седам година и скупљало се, одједном, између две хиљаде и десет хиљада деце која су, углавном, била бирања по физичкој снази, памети и лепоти.

Историјско памћење “данка у крви”, како је међу хришћанском рајом названа девширма, урезано је подједнако и међу Србима, али и Грузијцима и Русима. Самарџић, позивајући се на велики број историјских бележака, које казују да су родитељи, у страху за своју децу, одводили сву чељад у планину кад би се чуло да наилази скупљач девширме, наводи да су због тога читаве породице пребегавале у суседну државу, а да су поједини родитељи радије своју децу сакатили него их предавали Турцима у руке.

Сачуване су и вести да су неке мајке исписивале синовима крст на челу или на руци соком једне отровне траве, који би оставио ожиљак и тако их занавек одвајале од Турака. Прибегавало се понекад и раној женидби, па се наилазило на дечаке привенчане већ у дванаестој години. Али, турске власти су се лако досећале оваквим довијањима, тако да би, уместо спаса, чешће уследила њихова одмазда. Због тога је, као најцелисходније средство остајало то да се дете откупи или харачлија митом одобрвољи, али је било мало кућа које су такав трошак могле да поднесу. Понављање једне појаве, било то и насиље, ипак доводи до навикавања...

Кад је Јешилџе Мехмед-бег пао у Соколовиће, Бајо се, вероватно, затекао у очевој кући или је јаја-баша, дознавши каквог сина има домаћин Димитрије, наредио да тића доведу из Милешеве. Ова друга претпоставка се чини вероватнијом, јер се поред очајних родитеља појавио и поменути калуђер, Бајов стриц или ујак, који је покушао да дете сачува. Стари Соколовић се, кажу турски извори, обратио шураку да му помогне новцем како би откупио сина. Калуђер је, заиста, свим силама настојао да придобије или поткупи јаја-башу, понудивши му “фараонски новац за дечака”, али бег није дозволио “да му се испрљају скути”.

Сиротим родитељима је још једино остало то да дете сакрију, да бега некако заварају, да сачекају прилику кад ће можда да га придобију. Сакупљач данка у крви није био само неумољив. Разлог родитељске несреће и очаја он је искрено видео у њиховој заблуделости и незнању. Због тога је рекао Соколовићима: “Еј, незналице и путници по беспућима пакла! Зар не знате да ће овај сиромаш дечко у падишаховој служби постати честит? Кад он, несумњивим старањем султановим, постигне вечиту срећу, сваки од вас доћи ће до вечног богатства и трајне среће. Јер, ова држава је Хумај-птица, која је пала на ваш сој, а ви је својим глупостима одгоните и својим рукама сопствену кућу палите! На челу вашег сина белег је велике среће, који казује да ће он у султановој близини, у служби добротвора, доћи до веома великих положаја...”

Тако је митолошка Хумај-птица, која вечито срећним чини свакога коме њена сенка падне на главу, прелетела и изнад села Соколовића. Увиђајући да морају да предају сина, родитељи су дечака извукли из скровишта и замолили јаја-башу нека им га добро пригледају. Јешилџе Мехмед-бег је био веома задовољан “што је изнео сокола из гнезда”.

Групу од четрдесет дечака “покупљених из познатих и племенитих породица”, међу којима је био и Бајо, Јешилџе Мехмед-бег је право из Соколовића упутио у Једрене, где их је султан Сулејман примио на хузур (у аудијенцију) и, изјавивши како му се допадају, наредио да се

упишу у тамошњи царски сарај. У једној турској песми, која говори о одвођењу младог Соколовића на султанов двор, после свега, долазе стихови:

Из канџа злог гаврана истргох једну дивну препелицу, и улових

једног сокола пре сазнања љубави...

САН УОЧИ БОЖИЋА

ДОК је још сина носила под појасом, Бајова мајка је, говори предање, уочи Божића уснила сан “да јој је никао бор из утробе, па гранама свет наткрилио”. Кад је то испричала свекру, који је, према обичају, свој чељади у кући требало да протумачи сновиђења у тој ноћи, старац је снаху добро погледао и рекао јој: “Дај боже, да буде срећно, моја снахо, али моћно да ти родиш земљи господара”.

Ново име - Мехмед

Преобраћањем у ислам Бају Соколовићу је наденуто име Мехмед. Аудијенција у Једрену код султана Сулејмана Величанственог. Султанов поверљив човек.

СА великом се сигурношћу зна да је Бајо Соколовић, са групом од четрдесет младића које је Јешилџе Мехмед-бег повео са собом у Једрене у периоду када се у том граду и његовој околини, између ратних похода, од новембра 1524. до марта 1525, одмарао Сулејман Величанствени.

Одабрани младићи су примљени на хузур (у аудијенцију) великом падишаху који је рекао да му се “веома допадају” и од тог тренутка је почело њихово компликовано, систематско и неретко немилосрдно васпитавање и подучавање у разним наукама и војним вештинама, чији је крајњи циљ био да се од њих направе способни и падишаху до гроба одани дворски службеници, војсковође и државни великодостојници који ће бити стуб моћи Османског царства.

Бајо Соколовоћ, заједно са тридесет деветорицом других младића, статусом и памећу, имао је срећу да га одмах упишу у ичоглане, будуће дворске пажеве који су, самим тим, били предодређени за напредовање према највишим дворским, државним и војним функцијама. За разлику од њих, остали младићи који су такође били прикупљени девширмом, били су уписивани у аџемиоглане, категорију будућих јаничара који су упућивани у анадолска села за учење турског језика и челићење тешким сеоским пословима, да би тек неколико година после тога почињали са војном обуком и били прикључивани тзв. јаничарским огњиштима.

У Османском царству су постојала три сараја: у Једрену, Галати и Цариграду. Сва три сараја имала су по триста дечака. То су, заправо, били кадетски заводи, где су питомци били обучавани или за ратну или за дворску службу. У њима је постојало укупно шест соба. Прве две су: велика и мала соба, прва са две стотине, а друга са стотину питамаца, и то су биле собе за приправнике у служби пажева, а четири горње су биле одређене за особну службу.

Најнижа од ове четири собе звала се сеферли одаја, која се бринула за султаново рубље. Ова соба је уједно била школа певача, плесача, бријача и ранарника у сарају. Башкулукција је два пута седмично у сребрној посуди прао муслин султанова турбана, при чему су остали певали песме у пуном збору, тако да је прање турбана уједно била и вежба у певању.

ТРЕЋА је соба била килер, тј. подрум или заправо пекара за слаткише и у њој су се бавили искључиво израдом и чувањем слаткиша, укуваних плодова, слатка (халве), шербета, сирупа, средстава за јачање и сокова свих врста. Уз то, пажеви ове собе испоручивали су свеће за одаје и богомољу сараја...

Следећа у хијерархијском низу је хазна одаја у којој су се ичоглани, осим вежбању у јахању и оружју, особито подучавали да опслужују султана, подсецају цару нокте, помажу бербер-баши и учили се савијању турбана.

Последња, хас одаја, у коју су долазили само најодабранији и у претходним одајама прекаљени питомци, била је већ одскочна даска за високе дворске, државне и војне функције. Ичогланима из ове собе је било поверено чување самог султана, реликвија богомоље, која се налази до султанове спаваонице, а у којој се налазе огртач, свети стег и посланикова сабља и лук, те сабље трију првих халифа и неколицине његових другова... Поверавање ових државних драгоцености, био је најбољи знак да су ови млади преобраћеници на ислам у највећој падишаховој милости и да ће се, после, у просеку петнаестогодишњег васпитавања и обучавања у једном од ових сараја, наћи на највишим и одабраним војним и управним функцијама царевине.

За Бају Соколовића, којем је приликом преобраћања на ислам наденуто ново име Мехмед, претпоставља се да је остао у служби у једренском сарају 13 година и да је као паж, пратећи султана у војним походима учествовао у Мохачкој бици 1526. године, да је са турском војском био под Бечом 1529, а да је касније, као паж, прешао у службу великог дефтердара Скендера - челебије, у чијој је свити учествовао у рату против Персије.

КАДА је велики дефтердар, који је, по традицији, школовао пажеве за највише државне и финансијске службе био оптужен од великог везира и султановог штићеника Ибрахим-паше да је главни кривац за закаснило заузимање Багдада, а затим и јавно погубљен, сви његови телохранитељи, пажеви и послуга били су придодати царском сарају. Међу три стотине тих пажева, налазила су се и седморица младића који су, према сведочењу тадашњег турског хроничара Алије, постали први министри или везири царства: Пертеф Мехмед-паша, Ахмед-паша, Пијале Мехмед-паша, Лала Мустафа-паша, Хусејин-паша и Мехмед-паша Соколовић. Све су то били они који ће, кроз живот, пратити Соколовића деценијама, неки од њих и до смрти, да му буду пријатељи, подршка у напорима или, чешће, љути душмани.

Преузевши сву његову пратњу, јер су најбољи од њих за двор и образовани, султан је извесно био обавештен колико који од његових васпитаника вреди, пише Самареџић. Сви Соколовићеви биографи помињу да је прва његова служба када су га довели на Нови двор у Цариграду била финансијске природе. Радио је у царској ризници, дакле посао који је уз Скендер - челебију извесно могао најбоље да научи.

Од тог тренутка, Мехмед је за десет година променио пет звања као султанов дворанин: ишао је тачно оним путем који води до високих положаја у државној управи и војсци. "У послу је био веран и поуздан", каже његов биограф: "његово држање и владање, као и умешност и довитљивост приликом разних церемонија, султану су се посебно допали."

Прва Мехмедова служба је била рикабдар, звање које се састојало у томе што је помагао падишаху код узјаживања коња и пратио га на путу, идући поред њега пешице. Иза тога је

постао чохардар, достојанственик који се бринуо о султановој одећи, наступајући на свечаностима непосредно уз његове скуте. Ускоро му је, међутим, додељено звање које му је омогућило да се још више истакне и покаже у пуном сјају. Постао је силахдар-ага, заповедник царских штитовоша, чија је дужност била да се брине о личном султановом наоружању и да га, приликом јавних церемонија придружује с десне стране, носећи о десном рамену његову сабљу.

За Мехмеда Соколовића, међутим, кажу да приликом обављања ових служби није био само парадни дворанин, већ да је обављао и многе друге поверљиве послове. Због тога је награђен звањем чешнегир-баше, који је важио за једног од најпоузданијих султанових људи. Пратио је султана на свим његовим путовањима и походима и, управљајући пословима дворских трпезара, лично кушао јело и пиће које је било намењено султану.

ПУТ ЗВЕЗДА

ЗВЕЗДАНИ пут Соколовићеве каријере која ће га одвести до највиших управних функција царства, наговештен је у пролеће 1543, када је Сулејман поставио Мехмеда за великог капици-башу, најстаријег међу заповедницима дворске страже. Тиме је Мехмед, оставши још увек дворанин, непосредније уведен у готово редовно обављање других служби: капици-баша је приводио стране изасланике султану приликом јавних аудијенција, обављао разне поверљиве мисије, особито дипломатске природе, достављао тајна писма и важне поруке Порте намесницима у провинцијама, “доносио свилене гајтане и катил фермане”. Утицај капици-баше на султановом двору и у врховима управе царства био је тако осетан, да су их Дубровчани уносили у спискове, сасвим одмерене, оних турских великодостојника које треба обдарити.

Везир одан султану

Као трећи везир, Мехмед-паша Соколовић нашао се на мети интрига због сукоба браће принчева око поделе престола. Својим достојанственим држањем Мехмед освојио поверење принца Селима, будућег владара Османлијског царства.

ВЕЛИКИ искорак Мехмеда Соколовића на позорницу османске империје, догодио се 1546, године. Умро је Хајрудин Барбароса, стари гусарски вук за чије су име везане најславније странице турске поморске историје и страх и трепет свега што плови Средоземљем. На опште згражавање његових сабораца и искусних поморских команданата, за првог човека морнарице, капудан-пашу, именован је Мехмед Соколовић, за којег се једино знало да нема никаквог поморског искуства! Тада је међу турским хроничарима, који ће од тада помније пратити сваки његов корак, почело распитивање за овог, како се тада мислило, “миљеника двора”.

Историчар Исмаил Хами Данишменд чак бљује ватру на овакво Соколовићево именовање, називајући то Канунијевом грешком. Према неким турским историчарима, Соколовић је на тој дужности био четири године, од 1546. до 1550, док М. Тајиб Ђокбилен у турској Исламској енциклопедији, у тексту о Мехмед-паши Соколовићу, тврди да је две године више био на тој служби, док наш Радован Самарџић сматра да је он управљао поморским пословима Турске до 1551. године, када је био унапређен у звање румелијског беглербега.

Мало је ко од ових критичара разумевао далековидост Сулејмана Величанственог који је имао великог дара и осећаја да одабере праве људе за праве функције и који је, насупрот увреженом

мишљењу да одбрану стечених позиција на мору треба оставити некадашњим гусарима, одабрао за адмирала морнарице провереног човека који ће у њој завести ред и поредак и чија судбина неће зависити од хирова, тренутних расположења и одметању склоних гусарских команданата, као што су били чувени Хајредин Риђобради и његов несудођени наследник и ништа мање прослављени гусарски капетан Тургут Реис.

ПОСЛЕ пуних четврт века харања Средоземљем и тоталне зависности османске морнарице од северноафричких, егејских и албанских гусара који су се ставили под њену заставу, османска флота је, руковођена мудрој руком новог капудан-паше Мехмеда Соколовића, почела да добија једну сасвим другу физиономију.

За четири године, колико је Соколовић провео на овој функцији, преуређена и по свим војним правилима устројена турска морнарица је израсла у велику поморску силу која је била кадра и за много веће подухвате него што су то били краткорочни пиратски успеси њених дојучерашњих гусарских капетана.

Да би остварио те своје циљеве, Мехмед-паша Соколовић је дао да се преуреде и изграде нова бродоградилшта и приступио изградњи бродова одређених типова, веће запремине и квалитета. Почетком педесетих година 16. века, у Златном Рогу, подигнут је арсенал који је имао сто тринаест сводова, под којима је стално радило око четири стотине радника. "Чим се једна галија порине у море, на истом месту започне градња друге... За кратко време и уз силне напоре, Турска је добила велики број нових бродова, и то пре свега заслугом новог капудан-паше. Да би се обезбедила средства за овај посао, преуређен је порески систем у неколико провинција, највише Грчкој, а поједини родови војске прилагођени су за службу у морнарици."

Према Радовану Самарџићу, али и многим турским хроничарима и историчарима, Мехмед Соколовић се није упуштао у окршаје на мору, али није остао искључиво везан за цариградски арсенал, градњу бродова и подешавање пореског уређења и војног потенцијала потребама поморства. Постоје наговештаји да је он већ тада смишљао планове о турском продору у подручје Индијског океана... Због немогућности пролаза Гибралтаром, којег је чувала, за то увек уједињена хришћанска флота, у његовој глави се још тада рађала идеја о прокопавању Суецког канала, подухвату који би омогућио излазак османске флоте из Средоземног "језера" и учинио османску империју истраживачем и господаром нових мора и светова. Подухват који је он оставио за доцнија времена, када ће као велики везир имати моћи да се ухвати у коштац са реализацијом једне тако велике идеје и идеје о прокопавању канала Волга - Дон.

После министра морнарице, Соколовић је, милошћу и вољом Сулејмана Величанственог, назначен за румелијског беглербега. То је била функција која је значила прекретницу у његовом животу и каријери. Добити звање румелијског беглербега, значило је и непосредно приближавање највишој власти. Намесници Румелије, уместо у Софији, која је била њихово седиште, столовали су практично у Цариграду и, дакле, били у близини двора и учествовали су на царском дивану одмах после везира. Другим речима, дужност румелијског паше додељиван је званичницима обично непосредно пред њихов улазак у министарско веће.

КАО румелијском беглербегу, Соколовићу се осмехнула срећа да се са својим способностима још више наметне падишаху Сулејману. Мир који је 1547. био постигнут са Аустријом био је покварен и појавило се као спорно питање Ердеља. Ердељ је био османски беглук и османлије су тражиле његову предају. Из тих разлога почеле су припреме за рат који је требало да води

румелијски беглербег Мехмед-паша Соколовић. У Исламској енциклопедији се наводи да су 1551. Соколовићу за тај рат придодате снаге смедеревског санџакбега Рустем-бега, један део коњаника са Крима и Добруџе, а из Истанбула је стигло и 2.000 јаничара. Соколовић је за овај рат узео и друге снаге: Михалоглу Али-бегове акинџије и Хадум-пашине снаге. Његова војска је надмашила 80.000, док је непријатељ, с друге стране, на тврђавама имао 50 топова.

За разлику од овог војног похода, који Соколовић није успео да добије дипломатским путем, турски историчари истичу његово бриљантно учешће у падишаховом војном походу на Нахџиван, који је одржан 1552. и 1553. године. Соколовић је са румелијском војском, под командом великог везира, отишао до Грузије. По завршетку војног похода дошао је у Амасју, где је, како бележе турски хроничари, на ратном дивану, којег је 1554. одржао падишах, већ учествовао као трећи везир.

Соколовић је још од првог дана ступања на везирску функцију, осетио сву тежину њене одговорности, предосећајући уз то све предности, а још чешће могуће опасности које се надвијају над топузом власти, било због султановог незадовољства неким поступцима својих најближих поданика, било због уплитања харема у државне послове, које је почело да показује своје прве знаке још за владавине Сулејмана Величанственог.

Као трећи везир, Мехмед-паша Соколовић се нашао у средишту вихора интрига највољеније Сулејманове жене, султаније Хурем, некадашње Рокселане, која је подстакла браћу, принчеве Селима и Бајазита на братоубилачки обрачун око наслеђа за престо. Бајазит је био способнији, али је, по праву наслеђа, престо припадао Селиму. У братској свађи око наслеђа, Сулејман Величанствени је био неумољив. Послао је војску на млађег сина, а главну улогу у његовом поразу и изгоњењу у Персију, одакле је на велики притисак Порте морао бити изручен и заједно са синовима задављен, одиграо је управо Мехмед-паша Соколовић, који се нашао на страни принца Селима. Достојанствено држање трећег везира у тим дворским интригама, а доцније и на бојном пољу, остаће дубоко урезано у сећању јединог преживелог принца и претендента на османски престо, што му потоњи османски владар, Селим Други, неће никада заборавити.

СУЛТАНОВ ЗЕТ

СОКОЛОВИЋ се успео до положаја другог везира 1561. године, после смрти великог везира Рустем-паше. На положај великог везира доведен је Семиз Али-паша, дотадашњи други везир, а његово место је заузео Мехмед-паша Соколовић. Годину дана иза тога, постао је и султанов зет, оженивши шеснаестогодишњу Селимову ћерку Исмихан (Есму), што му је сада, као члану породице Османовића, дефинитивно одредило даљу судбину.

Смрт султана Сулејмана

Да би спречио могуће расуло у војсци, Мехмед-паша Соколовић 48 дана скривао смрт Сулејмана Величанственог. Нови султан Селим Други не осећајући се сувише способним нашао је ослонац у великом везиру.

МЕХМЕД-паша Соколовић постао је први везир Порте у тренутку када су се на престолима западних земаља и у Русији одвијале крупне промене, а нове крунисане главе најављивале да неће још дуго да трпе диктате Порте иза којих су стајали ауторитет и моћ остарелог Сулејмана

Величанственог. Велики везир Семиз Али-паша, који је важио за мировњака, умро је готово истовремено када су у Цариград стигле вести о турском поразу на Малти. Султан се без двоумљења одлучио да државни печат повери свом дотадашњем другом везиру и зету свог наследника, Мехмед-паши Соколовићу. Није прошло ни десет дана, а из цареве канцеларије су кренула наређења многим беговима и пашама, од Охрида до Ћустендила и Никопоља до Темишвара, да буду у приправности и да се полако примичу ка Софији, Смедереву и Београду.

Нови велики везир, Мехмед-паша Соколовић погађао је жеље султана да још једном, на самом измаку живота, крене у војни поход на запад. Период мира који су 1562. постигли Бусбек и Семиз Али-паша још није био истекао, а већ је био повређен, јер су османски управљачи Ердеља били запосели неколико места која су припадала Аустрији. Аустријанци су се преко својих посланика у Цариграду жалили на ово Сулејману Величанственом, али су истовремено ударили на нападаче. Све се ово дешавало управо када је Семиз Али-паша умро и када је на његово место дошао Мехмед-паша Соколовић, који се, као ратник, одмах одлучио на објаву рата Аустрији.

Сулејман Величанствени, који је владао османском империјом пуних двадесет пет година и био неприкосновени господар готово трију континената, наслућивао је свој скори крај. Зашао је био у 72. годину живота и мучила га је тешка костобоља. Ипак, навиклом на блиставе победе, најтеже од свега пао му је турски пораз на Малти, а непроболна рана му је било неуспешно опседање Беча. Са светске историјске позорнице хтео је да сиђе исто онако како је на њу и дошао: новом и ефектном војном против “непослушне” Аустрије и походом на Сигет, који је требало да буде предигра новом опседању, и по његовим замислима коначном заузимању Беча, који је био задњи бедем за османске продоре у богате западне хришћанске земље.

Остарелог падишаха, који је иза себе, као војсковођа, имао походе на Београд, Родос, Мохач, Беч, Кишег, Багдад, Крф, Сучаву, Будим, Гран, Тебриз и Нахџиван, на тринаести и последњи поход, наговорио је највише нетом устоличени први везир Мехмед-паша Соколовић, који је освајање Сигета, а одмах потом и Беча, сматрао обавезом и круном блиставе владарске каријере највећег османског падишаха, али и својим личним успехом, који би га, како је сматрао, уврстио у најодабраније османске великане историје османске империје.

У рат против Аустрије пошло се првог маја 1566, а опсежне припреме и церемоније које су пратиле излазак султанове војске из Цариграда надмашиле су сјај свих дотадашњих похода. У име старог и онемоћалог султана, који се само формално налазио на челу војске, командовао је велики везир Мехмед-паша Соколовић.

Међутим, још на првом одморишту се видело да остарели Сулејман нема снаге да јаше, па је највећи део пута проводио у колима или носиљци, појављујући се на коњу само у парадне сврхе, када је требало да ујаше у насељена места, Београд на пример, показујући се као предводник једне, по снази и сјају, до тада невиђене војне армаде.

Све конце похода на Сигет, чија је опсада започела 5. августа 1566. држао је велики везир Соколовић, заједно са најоданијим му личним секретаром Феридуном. Четрнаестог дана по Сулејмановом доласку под бедеме Сигета, којег је бранио чувени јунак Никола Зрински, постали су опседатељи господари вањске утврде, док се унутрашња још супротстављала. Обе стране су се јуначки бориле, а турски хроничари бележе да је велики везир Мехмед-паша Соколовић, чак три пута, лудом срећом избегао смрт.

Ујутро, 5. септембра, све је успламтело и прерасло у силан пожар, као Сулејманова мртвачка бакља, јер је он у ноћи од петог на шестог септембра умро, било од старачке слабости, дизентерије или удара капи. Није му дато да за утеху пред смрт види пад Сигета или да чује за предају Ђуле... Нестрпљив због дуготрајне опсаде Сигета, писао је сам Сулејман, још кратко време пред смрт великом везиру: "Зар се тај дим још није разишао, не одзвања ли већ труба о освајању?"

Сулејманова смрт је прећутана не само војсци, него и везирима, а власторучно султаново писмо је објављено као дневна заповест. Аутор заповести је био Џафер-ага, тадашњи врховни штитонша којег је јединог с тајним писаром Феридуном велики везир упутио у државну тајну о смрти. Они су обојица оправдали поверење и касније ће, за Селима Другог, или боље рећи за владавине великога везира Соколовића, први да постане његов зет и јаничарски ага, а други реисефендија. Опсада Сигета је настављена, а да се не би посумњало у султанову смрт, наводе тадашњи турски хроничари, Соколовић је наредио да се Сулејманово мртво тело балсамује, а уз помоћ шминке и опонашања гестикулације, на царски престо посади Имам Хасан-ага, који је много лично на падишаха.

Варка је успела, а мир у војсци која је још више кидисала на бедеме тврђаве, очуван. Пошто је освојен Сигет, одржан је следећег дана диван, а три највештија пера царства: некадашњи нишанџија и садашњи мутеферика Џелал-заде, реисефендија Мехмед челеби и секретар Феридун-бег исписали су писма о победи, која су послата свим намесницима у царству, кримском хану, шерифу Меке, персијском шаху и другим силама, а у султаново име. Уједно су подељене награде и повишице плата, а Сулејманова посланица што ју је написао врховни штитонша џафер, који је знао да опонаша његов рукопис, објавила је да је један део војске упућен на освајање Бабоча, а други одређен за изградњу сигетске тврђаве.

Објашњено је даље да је немогуће да се султан због отечених ногу јавно појави, те да ће он, након завршетка изградње сигетске џамије, да обави у њој молитву у петак и захвалницу за тако сјајну победу. Тако је државна тајна о Сулејмановој смрти у потпуности сачувана до доласка његовог сина и престолонаследника из Кутахије у Цариград мудрошћу и опрезом великог везира.

ДОЧЕК СЕЛИМУ

ТЕК када је пао Сигет, отпрати Мехмед Соколовић чауша Хасана престолонаследнику Селиму у Кутахију с вешћу о Сулејмановој смрти, за коју војска још није знала. Писмо је написао Феридун, најповерљивији секретар великог везира, док је чаушу усмено речено да султан неће да крене назад док се Сигет не обнови за одбрану. Чауш је јахао тако брзо да је осмог дана био код Селима. А, и овај је похитао, те је са својим најповерљивијим особама био већ трећег дана крај Цариграда у Кадичоју. Након малог неспоразума са намесником Цариграда, Искендер-пашом, који о свему ништа није знао, дође Селим с царском галијом и уз топовске поздраве у Ускудар, те тако и главни град сазна за султанову смрт.

Оргије "жутог" Селима

Два дана по дојави о смрти оца, Селим напусти Цариград и у највећој журби упути се ка граници. Десетог дана био је у Београду, где се није задржавао, него је одмах продужио у Вуковар. Тамо га задржа порука великог везира који му је јавио да би му боље било боравити у

Београду него се упутити у табор. Објашњено му је да би му овде војска, по старом обичају, тражила дар за устоличење, а у табору нема доста новаца на располагању. Будући султан се на то окрене и чекао је долазак војске у Бајрам-беговој кући у Београду. Из страха од нереда, Сулејманова смрт се пред војском још тајила.

Два дана по дојави о смрти оца, Селим напусти Цариград и у највећој журби упути се ка граници. Десетог дана био је у Београду, где се није задржавао, него је одмах продужио у Вуковар. Тамо га задржа порука великог везира који му је јавио да би му боље било боравити у Београду него се упутити у табор. Објашњено му је да би му овде војска, по старом обичају, тражила дар за устоличење, а у табору нема доста новаца на располагању. Будући султан се на то окрене и чекао је долазак војске у Бајрам-беговој кући у Београду.

Из страха од нереда, Сулејманова смрт се пред војском још тајила и премда се прочула вест о Селимовом доласку у Цариград, ипак се султанова смрт још није јавно огласила. После истека првог квартала године исплаћена је војсци плата и уједно је најстроже наређено румелијском и анадолском беглербегу да чете распусте кућама. После три дана пошло се уз уобичајено славље даље са шатором великог везира и султановим, уз клицање чауша, који су им дали благослов.

Сулејманов леш су носили у увијеној носиљци као да је још жив. Утробу је Соколовић дао да се одмах покопа на лицу места, а то су учинили они који су били упућени у тајну и тамо је касније саграђено турбе. Четири постаје пред Београдом, коначно је Соколовић дозвоао читаче Курана и наредио им да у ноћи, четири часа пре свитања окруже носиљку и наизменице читају Куран те моле у име божје.

СВА је војска запала у такво јадиковање и плач да је стало свако даље напредовање. Везири су се окупили око великог везира и жалили због смрти, премда се за њу криомице већ знало. Када се разданило, прође велики везир гомилом и упути јој ове речи: "Другови у оружју, зашто стојите и зашто нећемо даље ићи? Зар не би требало радије славити падишаха ислама који је толике године владао над нама, зар нећемо заучити: Бог је један, слава Богу!" Он је Угарску учинио кућом ислама и свакога је од нас хранио добротинствима; зар да му то буде награда, зар не би радије његов леш носили на нашим главама његову сину који вас чека код Београда да изврши последњу вољу свог оца, који вам је опоруком оставио дарове и повећање плата? Будите одважни, дајте да читачи Курана измоле своју молитву и идите даље."

У три етапе стигли су до Митровице. Овде су везири послали султану понизну молбу да изволи примити поклонство војске на новом златном престољу који су са собом понели у рат и да војсци по старом обичају обећа дар пригодом доласка на престо.

Велики везир је сазвао да се новом султану љуби рука. У граду је у међувремену већ избила гужва, војници су тукли оне који су стигли с мртвим телом султана и грдили. Чаушима је због тога наређено да мртваца потајно одвезу у Цариград. Затим је три дана држан диван за официре чета којима су поделили дар пригодом доласка на престо. Јаничари су негодовали да им није довољно дато, али су добили одговор да није доста новаца понето. Петого дана је војска пошла у Цариград.

Јозеф фон Хамер, у својој "Историји Османског царства", наводи један пример који на најбољи начин осликава карактер мекушног и уживањима склоног Селима, који ниједном својом

особином није био достојан наследник великог му оца и највећег османског падишаха Сулејмана: “На смедеревској равници јахала су дуго крај султана оба казаскера (војна суца), румелијски, Мевлана Хамид, и анадолски, Мевлана Первиз ефендија. Били су тако слободни најпонижније приказати султану, који је волео да попије, како би било пожељно да се у потпуној строгости одржи забрана точења вина, што ју је издао умрли султан Сулејман. Када су стигли у Смедерево, обојица су смењена. У Софији и у Пловдиву био је дан одмора, а Селим је у оба града посетио купалиште.” У Једрену је стигла вест да је Сулејманово мртво тело стигло у Цариград и да је покопано.

ИАКО је у дотадашњој османској историји био обичај да се за нове владавине мења и министарско вече, заједно са великим везиром, нови султан, Селим Други, одлучио се да не дира Мехмед-пашу Соколовића. Разлога за то је било више: велики везир му је био зет, а превагнуло је и њихово дугогодишње другарство и пријатељство, доказано у тренуцима када је Селим био одсудну битку са својим братом, принцом Бајазитом, око престола.

Ипак, главни разлози су друге природе: Селиму Другом, који је био свестан своје неспособности, био је потребан човек који га је тако тријумфално довео на престо. Осећајући се заштићеним способностима великог везира, Селим Други се мало бавио државним пословима, препустивши се, уместо вођења империјом, чулним уживањима.

Соколовић је за Селимова доба био велики везир близу осам година и скупио је за све то време сву власт у својој моћној песници, одржавајући неограниченом самовлашћу Османску империју на врхунцу славе, на коју ју је оставио велики падишах Сулејман. Док се “жути” Селим, како су султана звали због његове плаве косе више бавио у харему и био познат као блудник, прождрљивац и винопија, претпостављајући државничке обавезе свирачима и благоугодним разговорима са песницима, Соколовић је вукао конце рата и мира. Супротстављајући једно другом, и после седмомесечних преговора, натерао је 1568. Аустрију поново на мир, а тај документ у 25 тачака, од којих је највећи део био у корист Порте, као и многобројни специјални поклони које су Аустријанци били приморани дати, био је дипломатско дело велике Соколовићеве умешности, који се, две године иза тога, освајањем Арабије, поново доказао и као велики ратник.

СТРАХ ОД ВЕЗИРА

КОЛИКА је била моћ великог везира, чак и у очима самог султана, осликава један догађај којег наводи Јозеф фон Хамер у “Историји Османског царства”, када је Селим Други, на самомом почетку владавине, повукао једини свој самостални потез, без сагласности са јединим господаром царства, Мехмедом Соколовићем: Он је именовao свога некадашњег врховног дворског управитеља Лала Мустафу, који је био у немилости, за задњег везира Кубета; но његова бојазан од великог везира била је тако велика да се није усудио посебно га позвати к себи, него, да би с њим бар по усвојеној форми јавно говорио, одржао је при повратку из лова диван на коњима, на којем је по реду говорио са свим везирима, а онда и са новоумилостивљеним.

Турбан новом султану

Султан Селим Други био је на челу царства само осам година. Омамљен од алкохола оклизнуо се на мермер у амаму, повредио се, и после 11 дана преминуо. И смрт Селима Другог велики везир Соколовић држао у строгој тајности.

КАО неограничени господар турске царевине чијој је величини и сам допринео, Соколовић је са великом лакоћом и умешношћу обављао текуће послове. Један од догађаја који показује величину Соколовића је пројекат за спајање Дона и Волге, прокопавањем једног канала, са циљем да се изврши пребацивање флоте с мора и војске према Средњој Азији. Циљ спајања две реке био је да се олакша муслиманима пут на хаџилук, а онај важнији, геостратешки и политички - да се Русима пресече излаз на Волгу и Дон.

За остварење тог фантастичног подухвата, којим је руководио дефтердар черкез Касим-бег, требало је претходно да се заузме Астрахан. Четвртог августа 1569. три хиљаде јаничара и двадесет хиљада коњаника пошло је према Астрахану, а петнаест галија са пет хиљада јаничара и три хиљаде радника пошло је у Азов. Тридесет хиљада Татара требало је да помогну коњици при опсади Астрахана, а пешацима при копању канала. Заједно са војницима који су били задужени за опседање, на овом пројекту је било ангажовано укупно сто хиљада људи. Међутим, петнаест хиљада Руса којима је заповедао кнез Сербјанов напало је раднике и распршило их. Последња турска нада била је татарска војска, али су је Руси заробили и уништили. Други Татари, које су Турци узели за водиче, намерно су их завели у степе и блата.

Обесхрабрена војска још је у већој мери онерасположена тиме што су је хушкали поверљиви људи кримског хана. Он је у сретном исходу овог подухвата видео сигурно јамство за потпуно подјармљивање. Његови људи су радницима и војницима приказали како у овим северним крајевима зима траје девет месеци, а лети ноћ траје само три сата, па да ће бити присиљени занемарити или свој мир или верске дужности, а те им налажу обављање вечерње молитве два сата након Сунчева заласка, а јутарње у освет дана.

Ово је лукавство успело. Побуњене чете су се укрцале код Азова, али их је на мору снашла бесна олуја и потопила. Само је седам хиљада људи стигло у Цариград. Разлози овог неуспеха, нађени су, између осталог, у личности черкез Касим-бега, за којег се испоставило да због недостатка војног искуства није био дорастао овако сложеном задатку и подухвату којег су Руси, 383 године касније, 1952. модерном технологијом, сами остварили.

Неуспех спајања река на северу није, међутим, променио далекосежне планове Мехмеда Соколовића на југу. После смиривања побуне у Арабији, намеравао је да прокопа суецку превлаку да би османски бродови несметано пловили из Средоземног у Црвено море. Међутим због догађаја који ће да уследе, пре свега због планова Селима Другог да, по наговору осталих везира, удари на Кипар, ове планове Соколовић неће да оствари.

Селим Други, који је био свестан да у историји Османског царства неће - као његови славни преци - бити спомињан по великим делима, прихватио је хушкање осталих везира, који су на челу са Лала Мустафа-пашом стварали блок против Соколовића, да се пође у освајање Кипра. Свестан да ће један овако ризикантни подухват да навче на Порту гнев читавог запада и да ће то да буде још један, можда највећи, повод за уједињење хришћанске војске на копну и мору

против Турске, велики везир је био против овог похода. Био је, међутим, надгласан, а пресудан је био глас муфтије Ебусууда.

На чело похода на Кипар стали су везири Пијале и Лала Мустафа-паша, који су, после дуготрајне опсаде и крвавих борби, остварили пирову победу, жртвујући чак 20.000 војника. Соколовићево противљење војном походу на Кипар може да се тумачи једино страхом од Крсташа који су запретили османској империји једним величанственим походом, због чега је њена широка обала изненада запала у тешкоће. Сенка опасности се надвијала над империјом, али је држава била чврста, а Соколовић непоколебљив. Тешили су се:

“Са великим везиром као што је Соколовић ствари опет иду правим путем.” Падишах Селим Други уздао се у свог зета. Да би надокнадио губитке из борби са Млечанима, велики везир је дао да се изгради 200 бродова, 600 ленгер једрењака и других пловила и послао је морнарицу у поход. После овога је склопљен мир са Венецијом.

Султану Селиму Другом није, међутим, било суђено да дуже од осам година ужива у својој привидној власти. У сарају је било завршено ново купалиште, названо кусур-хамам. Султан га је посетио још пре него што се осушило; да одагна зле паре, испразнио је боцу вина. Због винских испарења, која су га омамила, оклизнуо се на глатком мрамору купалишта и пао. Дигли су га, он је легао у кревет и након једанаест дана умро... Оваквом приповедању Јозефа фон Хамера поједини турски писци супротстављају тезу, коју је, истина, тешко потврдити, али која може да има упориште у начину његова живота - да је разблудни султан настрадао на исти начин, али трчећи за робињама око базена!

Када је Селим Други испустио душу, поред његове постеље је била његова жена, хасеки (миљеница) султанија Нурбану, која је одмах наложила да се позове велики везир Соколовић. Селимова смрт је требало да се одржи у тајности све док његов најстарији син, принц Мурат, који се налазио у санџакбегу у Амасији не дође у Цариград. Та мера предострожности је била неопходна, јер је он имао још браће, који су сви живели у сарају, тако да је могло да дође до нереда уколико би они чули за смрт оца.

Мехмед-паша Соколовић је поновио маневар скривања смрти султана, који је осам година пре тога имао са Сулејманом Величанственим. Тајно је склонио мртваг султана у дворску ледару, која је служила за расхлађивање шербета, а истовремено је упутио свог поверљивог човека Хасана Чавуша у Амасију са писмом Мурату да хитно дође у Цариград и преузме царски престо.

Док је дворска ледара крила тајну о смрти и тело мртваг османског владара Селима Другог, велики везир Соколовић је предузео све неопходне мере да би предупредио династички обрачун међу браћом за царски престо.

Хасан Чавуш је галопирао ка Маниси са позивом најстаријем сину Мурату за преузимање царских инсигнија. Истовремено је, по наређењу Соколовића, узбурканим Мраморним морем једрио и адмирал флоте, Килич Али-паша, са задатком да сачека новог султана са једним великим бродом на обали Муданије.

СЕРЦАДА ЗА МУРАТА

- ДОШЛИ смо за тадашње устоличење на скелу у Муданији, али нисмо наишли на брод који је био послат за нашег цењеног падишаха, јер је он чекао на другом месту... Тамо смо једино

нашли празан једрењак Феридун-бега и попели се на њега и кренули. Чак смо имали и велику олују. Сви су добили морску болест. Пошто сам одрастао поред обале, само ја нисам пао у овакво стање. Падишах је легао на моје колена. Непрестано сам му трљао главу и брисао лице. Коначно, када је олуја утихнула, стигли смо пред Ахиркапију и одазвали се како би се она отворила. Добили смо одговор: "Нама је речено, ако дође лађа, да је пошаљемо на Бахчекапију." Одатле смо отишли тамо. Није прошло кратко, када је чамцем стигао садразам (велики везир) и ступивши на брег простро сеџаду и замолио поштованог султана да изађе", забележио је историчар Печевија.

Сурови Мурат трећи

По преузимању власти, нови султан ликвидирао петорицу браће, који су сахрањени поред очевих ногу у Светој Софији.

ПРИНЦ Мурат је примио писмо од Хасана чавуша са великим узбуђењем. Са њим су били његов учитељ Садедин ефендија, силахдар Ибрахим -паша, чохардар Џерах Мехмед-паша и његов рикабдар Кирјаки Хасан-паша. У уторак увече, 21. децембра 1574, када је почело да се смркава, доспели су на обале Муданије. Кирјаки Хасан-паша је после о овом догађају причао познатом турском историчару Ибрахиму Печевију ефендији:

"Величанствени султан је био узнемирен", препричава даље историчар Печеви. "Можда је већ његов други брат доведен на престо? Када је иступио с бродића, сагнуо се да пољуби руку великом везиру. Овај је то, међутим, спречио и сам се сагнуо и пољубио му руку. И, док се Бахчекапија није отворила и дошли коњи, султан је седео на сеџади, а насупрот њему сами велики везир на коленима. Послужили су га са чашом шербета. Када је Ибрахим-паша хтео да га послужи, велики везир је затражио посуду, попио мало, да би доказао да није отровно и онда пружио султану".

"До тада су стигли и коњи, тако да су се попели и заједно стигли у сарај, где га је велики везир, у хас одаји, поставио на престо и, клекнувши поред њега дуго насамо са њим причао. Следећег дана, петорица синова Селима Другог, а Муратове браће, су задављена. Сахрањени су сви, после очевог погребца, поред његових ногу, у Светој Софији. Ова катастрофа која се догодила за време Рамазана побудила је велику жалост и револт у народу."

Ово сведочење Печевије, на најбољи начин одсликава разлоге нетрпељивости новог султана, коју је он још од првих тренутака почео да показује према великом везиру. Мурат Трећи, наиме, није никако могао да заборави први сусрет са Соколовићем код Бахчекапије, где се у стању сметености и страхопоштовања, сагнуо да великом везиру пољуби руку.

Никако није могао то да свари и преброди, и због тога се временом претворио у везировог непријатеља. Али, зато што је био склон свом рахатлуку, зато што није желео да излази из свог сараја и зато што је желео да живи у уживању и забави уздигнуте главе, оставио је, као и његов отац Селим Други, државне послове Мехмед-паши Соколовићу.

Међутим, то више није била она власт коју је Соколовић имао са неограниченом султановом подршком као у време остарелог Сулејмана, па и његовог сина Селима. Круг непријатеља великог везира се из дана у дан све више ширио, а у дворске сплетке и интриге је већ опасно почео да се уплиће и харем, са очигледним амбицијама да врши утицај и учествује у

најбитнијим одлукама и државним пословима империје. Погубно уплитање жена у битна питања империје, које је започело још за Сулејманова доба, када је његова жена, султанија Хурем, подстакла обрачун принчева за наслеђе, а настављено за време Селима Другог, још је више дошло до изражаја за владавине Мурата Трећег.

Од жена, Муратом је првенствено владала његова мајка Нур Бану (светлосна жена), затим прва његова жена Сафије, рођена Венецијанка из куће Бафо, која је на путу за Венецију била отета од гусара и испоручена за харем. Муратова мајка и сестра Есмахан, удата за Мехмед-пашу Соколовића, било из страха да ће да буду мање моћне, било да због већег броја деце повећају јемство за сигурност наслеђивања престола, нису мировале док је нису једно време потиснуле помоћу једне плесачице, Угарке, а када је Мурат касније у промени толико уживао, да је за ноћ мењао две до три, Сафије, као мајка прворођеног Мехмеда, сачувала је свој одлучујући утицај, посебно после смрти султанове мајке.

Свима њима, и харему и двору, окренутом интригама, миту и корупцији, који су почели да се шире као зла куга, сметао је понајвише непоткупљиви и правдољубиви велики везир. Увеис и Шемси-паша и други, који нису могли да поднесу Соколовића и сви они који нису могли да због његове честитости пуне џепове нелегалним путем, стално су га нападали и пањкали пред падишахом. Учинивши да Мурат Трећи једног дана и сам узме мито, отворили су на тај начин капију мита и корупције, која ће на крају да поткопа темеље моћи, до тада непоткупљиве пирамиде највише османске власти.

Овима се придружио и румелијски Кадискер Кадизаде Ахмед Шемседин ефендија, који је дошао на место Сејхулислама, који је увек говорио султану да не поштује везира. Мурат Трећи је био непријатељ Соколовићу, али није хтео или није смео да га дира, све док не дозна неку његову кривицу, а такво нешто се није никако догађало.

Једна велика група формирала је фронт против Соколовића и ван сараја. Није било војних похода нити победа. Рушвет (мито), који је почео да узима падишах, добио је маха. Над небом империје надвијали су се црни облаци. Ако је био потребан војни поход, склапао се мир. Мир је са Венецијом (1775) и Аустријом (1557) поново обновљен. Овог пута је то урађено и са Пољском. Падишах који се одао пићу и женама, наставио је да више исказује поштовање неким својим миљеницима, него великом везиру. чак је и неколико његових блиских пријатеља створило подлогу да се он изолује. Мурат Трећи није услишио молбе Соколовићеве жене, а своје сестре Исмихан. Било је сасвим очигледно да је Соколовић изгубио утицај. Неки везири и други значајни службеници за које се сматрало да су на Соколовићевој страни, променили су став, а један део је неправедно уклоњен. Да би се Соколовићеве руке и гране поткресале, требало га је оставити самог.

То је започело са уклањањем његових најповерљивих људи који су му деценијама били десна рука у руковођењу империјом. Први облак олује, што се од неког времена скупљала против моћи Мехмед-паше Соколовића, провалио се на његовом високо поверљивом службенику, државном секретару за потпис Феридуну, премештен је за санџак-бега у Београд. Затим су биле погубљене његове кетхуде (старешине конака), а после је са службе био макнут његов капиџибаша Синан-ага и јаничарски ага Џигала заде, који су били Соколовићеви људи.

НАЛОГ ЦЕЛАТИМА

НАЈТЕЖА рана задата је, коначно, великом везиру, исте године када је погубљен његов стричевић, будимски намесник Мустафа-паша, којег је на ту дужност поставио још Сулејман Величанствени и који је као беглербег Будима био окретан и поштен управитељ, али је насупрот чињеници да није имао никакве кривице, завршио у целатовим рукама.

Мурат, заморен од неограничене власти великог везира, као и утицаја своје мајке, замишљао је да сам влада; то су искористили његови љубимци, а пре свих Шемси-паша и Лала Мустафа-паша, освајач Кипра, обојица противници Мехмеда-паше Соколовића, подстичући султана на самовољне поступке.

Смрт великог везира

Ноћ уош атентата, Мехмед-паша тражио од свог слуге да му приповеда о Косовском боју. Посебно га је занимао део у коме Обилић убија Мурата. Атентат над Соколовићем извршио један Босанац, припадник дервишког реда Хамзевија.

СОКОЛОВИЋ је већ био навршио четрнаест година везировања. Обруч око њега се неумитно стезао, те су стизали сигнали да је боље да сам оде, него да буде отеран. Време је неумитно истицало, непријатељи нису мировали. Ово је била најавна смрти коју је Соколовић, помирен са собом и судбином, очекивао.

Мехмед-паша је, кажу, много волео књижевност, а посебно историју. Турски хроничари још додају да је поштовао прве османске султане. У току ноћи би се будио, узимао абдест и клањао се, а онда налагао свом хазнедару, Хадум Хасан-аги, да му чита османску историју.

У недељу, 11. октобра 1579. Хасан-ага му је у библиотеци приповедао историју из првих година Царства. Хроничари тврде да је посебно тражио да му приповеда о Косовском боју. Читајући, овај је стигао и до оног дела у којем је српски јунак Милош Обилић пробо ножем султана Мурата док је после битке обилазио бојно поље, у којем се наводи: "... Док је султан, чудећи се, посматрао мртва разбацана тела, један неверник, храбри витез по имену Милош Кобилић, који је у разговору са Лазаром био обећао да ће убити господара Турака, иако рањен и у крви, био се сакрио у хрпи мртваца. Када је Мурат хан кренуо према њему, овај се усправио и устремио ка султани. Када су чавуши хтели да га спрече, Мурат је рекао: `Пустите га. Има неку жељу. Нека каже.` А, проклетник је имао скривен бодеж и пољубивши узенгију султани, забо му је нож. И, султан је осетио бол. Смрт му је била тамо суђена. Одмах му је душа, као анђелу, у рај одлетела. Као борац постао је шехит. Одмах су тог неверника раскомадали. Убрзо су преко султана раширили један шатор и одмах довели султана Јилдирима Бајазита под заставу."

Хроничари даље наводе да Соколовић и поред тога што је много пута слушао и чак напамет знао ту историју, на том месту није могао да задржи сузе. Уздигавши руке је рекао: "Дај боже и мени овако јуначку смрт."

Овако приповедање османских хроничара симболичан је увод у оно што ће да се догоди наредног, 12. октобра. Мехмед-паша Соколовић је после првог дивана у царском сарају имао обичај да током дана, после подне, држи још један диван у свом сарају, који се налазио на простору код данашњег Ат-мејдана. Соколовић је ову праксу у последње време све чешће

упражњавао. После свршетка послова у влади, примао је посете у свом властитом сарају, где је слушао невољнике који су долазили да му се пожале на разне неправде,

“Најзад се”, према Самарџићевом мишљењу, “појавио и тај чудновати дервиш, ислужени војник, који је, оставши без тимара, обукао хрку с капуљачом и почео да опседа његов двор. Тражио је да му се врати тимар и, као бедник на кога нико не обраћа пажњу, испитивао пролазе којима ће да дође до везира”. Мехмед-паша га је сваког пута примао, али му је уместо берата давао милостињу”.

“Тог предвечерја, капиције нису пустиле на диван суманутог дервиша, али се он, знајучи унутрашњи распоред пашиног двора, увијен у кострет, с капуљачом преко лица, ипак привукао Соколовићу, понизно пред њега клекнуо и почео да испод хрке извлачи молбу коју је и пре подносио. Заморен, клонуо, помало и отупео од посла, и старац је почео да понавља покрете које је, у сусретима с дервишом, већ по навици чинио: стао је да пребира по кеси и вади редовну милостињу за свог досадног посетиоца.”

Приликом описа самог чина атентата, Радован Самарџић цитира извесног француског господина Жижеа, који се тада затекао на дивану, јер је ту дошао да затражи дозволу за повратак у Француску: “Дервиш је, у тренутку пашине заузетости кесом, одједном из недара тргнуо нож и задао Соколовићу такав ударац у груди да му је пресекао срчану вену и пробио срце. Осећајући да је прободен, паша се диже и, онако висок и снажан, хтеде да крене на убицу. Али, ударац је био такав да га је крв, обилно лијући, загушила. Он само једном закорачи, унапред и паде на леђа...”

Према турским хроничарима, Мехмед Соколовић је, смртно рањен, пренет у унутрашње одаје и, док се у сарају хватао мрак, дозван је хирург да му на рану стави мелем. Стари везир је издахнуо када је са Свете Софије одјекнуо глас вечерње молитве.

Смрт је, по причању једне минијатуре посвећене необичном Мехмед-пашином животу и страдању, установио црни кизлар-ага, који је Мурата Трећег обавестио да је трагедија завршена. Султан се, кажу хроничари, за тренутак расплакао. Цариградски учењаци су закључили да је Мехмед Соколовић истински шехит, човек који је пао за веру и царство Османовића и који је, својим подвизима и жртвом, коначно очишћен, па његове остатке не треба купати да би се сахранили. С таквом одлуком једино се није сложио шемсудин Ахмед-ефендија Кадизаде, велики муфтија и један од најљућих везирових непријатеља, који је на тај начин покушао и мртвом да се свети.

Убица је, за османске хроничаре, нема дилеме, био, као и Соколовић, рођени Босанац, што тврди у својој “Историји османског царства” и Јозеф фон Хамер. Припадао је дервишком реду Хамзевија, који је, иако зачет у Босни, у нашој литератури мало или готово нимало расветљен, исто као и мотиви атентата њиховог припадника на Соколовића, који нису никада до краја разјашњени.

Док једни турски историчари тврде да је убица, одмах након извршеног атентата исечен на комаде, како се не би сазнало зашто је починио то дело, дотле други, којима се придружује и Јозеф фон Хамер тврде да је био изложен тешким мукама и да је, пошто није признао ништа, наредног дана, наредбом самог султана, растргнут с четири коња на цариградским улицама. Без обзира на ту чињеницу, сви се они углавном слажу да су разлози због којих је овај

“луцкасти” дервиш дигао руку на великог везира политичке природе и да је атентат над Соколовићем резултат завере његових непријатеља са двора и из харема, на челу са његовим љутим непријатељом и даљим рођаком из родних Соколовића, Лала Мустафа-пашом, названим гуликожа и још неколицине султанових чанколиза и удворица.

Међутим, сасвим се основано претпоставља, да је иза атентата стајао Мурат Трећи, растргнут између све већих личних прохтева за чулним уживањима, вином, опијумима и нелегалним богаћењем с једне, и узвратних зеља харема с друге стране, али и покушаја да се ослободи комплекса неспособног владара, који га је пратио за све време Соколовићевог везировања, који је чврсто држао власт у својим рукама.

ЗАВЕРА

“СУЛУДИ” дервиш није био случајно изабран за егзекутора над великим везиром. Игром судбине, када се сложе коцкице овог мозаика, иза непосредних извршилаца атентата затвара се “босански круг” који почиње са Соколовићевим земљаком, Лала Мустафа-пашом, који је у то време, као сераскер, био заузет ратом против Персије, али за кога се претпоставља да је завереницима, као свог човека, препоручио дотичног дервиша, који је пореклом такође био Босанац.

Атентатор без имена

Атентатор, којем турски хроничари ни име не знају, везује се за једну верску секту названу Хамзевије, чији је оснивач извесни Хамза Бали, који се у нашој литератури помиње још и као Хамза Орловић. У турској енциклопедији верских секти и праваца у Исламу, између осталог, стоји да су Хамзевије “филијала дервишког реда Бајрамија, којима је припадао и њихов оснивач Хамза Бали. За Хамзу Балија се још каже да се после смрти једног од Мелами - Бајрамског шејха, којем је био јако привржен, вратио у Босну, где је почео да шири хамзевијска убедјења, која су се косила са шеријатским принципима. Ишао је по механама и одвраћао народ од пића, говорећи: “Зашто пијете ово. Какве радости има у вину које је шејтанова мокраћа. Закуните се да нећете да пијете и дођите код мене. Ја ћу да вас напијем вином божје љубави, тако да ћете до судњег дана да будете опијени Богом.”

Атентатор, којем турски хроничари ни име не знају, везује се за једну верску секту названу Хамзевије, чији је оснивач извесни Хамза Бали, који се у нашој литератури помиње још и као Хамза Орловић. У турској енциклопедији верских секти и праваца у Исламу, између осталог, стоји да су Хамзевије “филијала дервишког реда Бајрамија, којима је припадао и њихов оснивач Хамза Бали. За Хамзу Балија се још каже да се после смрти једног од Мелами - Бајрамског шејха, којем је био јако привржен, вратио у Босну, где је почео да шири хамзевијска убеђења, која су се косила са шеријатским принципима. Ишао је по механама и одвраћао народ од пића, говорећи:

“Зашто пијете ово. Какве радости има у вину које је шејтанова мокраћа. Закуните се да нећете да пијете и дођите код мене. Ја ћу да вас напијем вином божје љубави, тако да ћете до судњег дана да будете опијени Богом.”

Због све већег броја присталица ове секте и њихових правила која су се косила са шеријатом, верско свештенство Босне се жалило на њега, тако да је шејх Хамза доведен у Цариград и са

фетхом Ебусуд-ефендије тајно погубљен 1561. Хамзевејство, међутим, није могло да буде угашено. Насилном смрћу, за коју се ипак дознало, Хамза Бали је у очима својих присталица постао велики мученик, а његово учење посебно популарно међу јаничарима.

Против ове јеретичке секте, жестоку борбу је почео још Сулејман Величанствени, а са њима се посебно обрачунавао и његов и његових наследника велики везир Мехмед-паша Соколовић. Касније је ова шиитска секта, којој су у првом плану били љубав према Мухамеду и његовој породици, посебно постала популарна код еснафа и занатлија. Били су једна тајна заједница и подржавали се до те мере да су функционисали као влада у влади, устајући повремено и против саме власти.

Доцније су, као произвођачи пешкира, били потпуно одвојени од осталог еснафа и неодољиво су подсећали на организацију масона. Кућа Идриза Мухтевије у околини Султан Селимове џамије, заједно са многобројним дућанима за пешкире на Фатиху и Ат-пазару, била су места где су се окупљале Хамзевеје. Једно од последњих таквих места био је један хан у Кркчешмеу, али је и он 1908. изгорео, тако да је хамзевејство од тада остало само у сећању.

Овај екскурс о Хамзевејама је битан због тога што се атентат над Соколовићем догодио у време безмилосног обрачуна са присталицама шејха Хамзе, “чије су хиљаде пристаха током ноћи тајно бацане у Босфор”, а чије се учење ширило као куга међу јаничарима, који су у својим дервишким хркама или јаничарским доламама подбадали уличну гомилу и народ.

“Безимени” дервиш је наредбом султана Мурата Трећег растргнут коњима довољно брзо да се никада не дозна његов прави идентитет, нити прави мотиви његовог дизања руке на великог везира. Све је, дакле, требало да се сведе на личну освету једног, незадовољног ислуженог војника, заслепљеног дервишким учењем, како би се сакрили стварни наручиоци атентата - дворска врхушка окупљена око доказаног Соколовићевог непријатеља, султана Мурата Трећег, који ће, ослободивши се сенке моћног везира, да стане на чело првих турских султана који ће османску царевину, са врхунца њене моћи, да поведу на пут суноврата.

Док се некадашњи чатац Бајо из Милешеве, потоњи Мехмед-паша Соколовић, у османској историји убраја у оне најодабраније великане који су уздизали и подупирали њену моћ до неслућених висина, у предању и историјском сећању српскога народа остаће као велики заштитник свог рода, православне цркве и градитељ мостова између различитих светова, који ће, као једини материјални остаци, попут ћуприје на Дрини, да сведоче о његовој непролазној величини.

Мехмед Соколовић се, још као млади дворанин, чврсто држао свога рода, довлачећи у низу или једног по једног, своје најближе рођаке из Соколовића, да му у данима надлазеће славе, када ће да буде изложен многим искушењима, буду десна рука и главни ослонац у његовим политичким замислима.

Још док је био силахдар-ага код Сулејмана Величанственог, довео је из родних Соколовића свог оца Димитрија, којег је превео у ислам и као Џемалудина Синан-бега назначио мутевелијом једног вакуфа којег је утемељио у Босни, затим мајку, те средњег и најмлађег брата, који су прерано умрли као питомци царског сараја у Цариграду, не дочекавши да достигну славу њиховог стриचेвића, и најомиљенијег Мехмед-пашиног штићеника Мустафе, који је догурао и

до везирског положаја и намесника Будима, функције за коју се процењује да је имала тежину једног краља Угарске.

Ту су, затим, били и Ферхад, Алија и Дервиш и његов имењак Мехмед, сви рођени Соколовићи, који ће, у једном тренутку, око 1570. готово сви, заједно са његовим сином херцеговачким санџакбегом Курдом, да се нађу на положајима крајишника између Будима и Херцеговине. У Цариград је дошла и једна од Соколовићевих сестара од стрица, која се удала за Џафер-бега, сина босанског алај-бега и прешла с њим у Печуј, где јој се родио и син Ибрахим, касније познати турски хроничар Печујлија.

И, док се Мехмед-паша, још пре него што је постао велики везир, окруживао својима из Соколовића, покушавајући да макар на тај начин сачува слику и успомену на родни крај, није му се посрећило да иза себе остави велики пород. Деца су му, једно за другим, умирала још у колевци, а најстарији син Курд умро је још на почетку славе у Херцеговини. Млађи, Хасан, наочит, поносан витез, јунак са Тифлиса и доцнији намесник шама, био је због својих тежњи пренаглашеном сјају и раскоши, до краја брига очева. То су била деца из његовог брака са ранијим женама, од којих је он, као и од својих многобројних робиња, морао да се откаже у тренутку када је узевши за жену малену и здепасту султанију Есму, постао царски зет. Док једни турски хроничари наводе да он са рођеном сестром Селима Другог није имао деце, други наводе да му се из овог брака родио син Ибрахим-хан, којег је Соколовић морао дуго да скрива, јер због сигурности очувања закона о наслеђивању престола, царске кћери, удате за везире, нису смеле да имају мушке деце.

ПАША ПРЕ МЕХМЕДА

ИАКО је између Дели Хусреф-паше и Лала Мустафа-паше, с једне, и Мехмед-паше, окруженог својим најближим рођацима, с друге стране, засада немогуће утврдити, сем најљућег непријатељства, било какав други однос, посебну пажњу заслужује чињеница да је један од Соколовића, без обзира на то од којег огранка или места, пре Баја одведен у сарај и, до његовог доласка, већ постао паша с три туга.

Поклон роду - Ћуприја

По налогу великог везира, саградјен је велелепни мост на Дрини, који ће заувек овековечити Иво Андрић. Да ли је патријарх Макарије био у блиском сродству са Мехмед-пашом?

И, ДОК се река нових и нових Соколовића, из родног Мехмед-пашиног села усмеравала ка Цариграду, у годинама када је он крчио пут ка функцији садразама, односно великог везира, а вероватно још и пре тога, почела је у његовој глави да се рађа идеја о обнављању рада Пећке патријаршије, која ће бити крунисана султановим хатишерифом из 1577. године. То се догодило искључиво личним настојањем Мехмед-паше, који је у то време био трећи везир кубета и који је за остварење овакве намере придобио великог муфтију и свог великог пријатеља, шејх-ул-ислама Ебусууда ел Амадија.

На чело обновљене Пећке патријаршије постављен је Макарије, тадашњи архимандрит манастира Хиландара, за којег, иако је неспорно да је од Соколовићевог рода, не постоје никакви поуздани историјски подаци да му је био рођени брат, како то бележи предање. Према турским хроничарима, који судбину двојице Мехмед-пашине браће са сигурношћу прате до

царског сараја у Цариграду, Макарије је, највероватније био стричевич или, у најмању руку, неки даљи род из лозе Соколовића, који ће, закључно са Саватијем, пострижником требињског манастира и херцеговачким митрополитом, држати престол Српске цркве до 1586. године.

Мотиви обнављања Пећке патријаршије, када се узму у обзир тадашње историјске околности, без великих напора, дају се наслутити. Српски суверенитет је давно пре тога био окончан, али су се Срби у свим некадашњим српским земљама, са својим војним потенцијалима, увелико налазили у плановима Османлија за њихове даље искорак према западним хришћанским земљама и Аустрији. Уз то, у граничним провинцијама империје је био потребан мир. Србима је понуђено обнављање црквеног организма, који ће бити везан за Порту, која ће постављати и одобравати српске патријархе у Пећи, а сама Црква бити подложна турским законима. Међутим, за Србе, којима је почело да бледи сећање на раније краљеве и деспоте, ово је, на један начин, макар и привидно, била замена за изгубљени државни механизам и инструмент за очување верске и националне самобитности, који су се, заузврат, морали плаћати лојалношћу падишаху у Цариграду.

НЕ треба сумњати да је свега овога, па чак можда и намера Порте да покуша да га искористи у том смислу, био свестан и сам Мехмед-паша Соколовић који је, играјући вешто гамбит између једних и других, размишљао корак даље, утирући на тај начин путеве за ширење Османске империје преко њених западних граница. Његова дела говоре да у таквој игри није био неискрен ни према једним, ни према другима. Ипак, остаће забележено да му је, непотистичком политиком у подели високих државних функција и, напосе, постављањем људи својег соја на престо Пећке патријаршије, затим умереном и попустљивом политиком према Србима и Дубровчанима, од којих су га ови задњи држали за човека “њихове крви и језика”, успевало да за све време своје дуге владавине чврсто држи све конце у својим рукама, па чак и онда када је морао да трпи жаоке својих непријатеља и противника.

Највећи од свих великих османских везира Мехмед-паша Соколовић, који се на функцији садразама, за време владавине трију султана, задржао 14 година, 3 месеца и 15 дана, сахрањен је у једној скромној згради на Ејубу у Цариграду. Од једне разрушене цркве у Кадирги у Истанбулу, направио је џамију, а широм империје на много места многа дела: џамије, медресе, шадраване, имарете, ханове, чесме, мостове, хамаме и многе друге грађевине.

У свом родном селу, Мехмед-паша је још као млад дворанин саградио џамију, мектеб, мусафир хану, имарет, водовод и чесму. Од свега тога, на највећег од свих Соколовића подсећа једино још његова чесма. Соколовић се, међутим, свом родном крају одужио тек када се винуо до највећих државних функција и постао велики везир Порте. Као увод у најзначајније архитектонско дело, које носи печат његове наруџбине, ћуприје на Дрини, у Вишеграду се, на десној обали Дрине, 1566. помиње као изграђен његов караван сарај, за којег Евлија Челебија сведочи да је “велик као тврђава” и “да може да прими до десет хиљада коња, камила и мазги”, “да има лепо купатило и чесме с текућом водом и три стотине дућана”.

“Камени хан` у Вишеграду, као и имарет, где ће се хранити радници, који су дефинитивно порушени 1914. године, подигнут је у време које је непосредно претходило утемељењу Соколовићевог моста на Дрини”, пише Радован Самарџић. “То су били објекти који ће, неопходни путницима, једног дана сачинити целину с мостом, али без којих се градња ћуприје, годинама дуга, није могла започети.”

Градња моста, којег је у свом делу "На Дрини ћуприја" занавек овековечио Иво Андрић, била је поверена тадашњем првом архитекти царства и, по многим оценама, највећем неимару којег је османска империја икада имала: Мимару Синану, некадашњем хришћанину, који је прешао исти пут као и Соколовић, одавши се градитељству у којем је иза себе оставио најзначајнија архитектонска дела своје епохе. Погрбљени осамдесетогодишњи старац, дуге, беле и неуредне браде започео је битку са захукталим водама Дрине 1571. Тај тренутак је хроностихом, који је касније уклесан на каменој плочи, забележио је сарајевски песник Нихади, а који гласи:

"Подигне мост коме на свету равна нема.

Немој рећи да је пропало благо дато на овако добро дело."

Градња мостова, није за Соколовића била само пуко премошћавање захукталих вода и спајање неприступачних и далеких обала. То је за њега била симболика спајања раздвојених светова и жила куцавица економске моћи империје, која није могла имати ту моћ без проходних путева. Још један такав мост, на Требишњици, код Требиња, подигнут је заслугом и у славу Мехмед-паше Соколовића, између 1572. и 1574. године. Претпоставља се да носи потпис, такође великог османског архитекта Хајрудина, чије је дело Стари мост на Неретви у Мостару.

БЕОГРАД КАО МИСИР

СОКОЛОВИЋА је у Београду нови султан још једном прогласио за великог везира и овај град ће му одувек бити у посебном сећању, што је потврдио и изградњом великог каравансараја, који је, како је забележио Стефан Гарлах 1578, "већ био у функцији". Евлија Челебија ће 1660, називајући Београд због његовог обиља "Мисиром (Египтом) Румелије", забележити да је у овом граду најзначајнија грађевина Мехмед-пашин каравансарај: "Он има шездесет просторија на спрату и у приземљу, са оџацима, огњиштима, стајама за камиле, с коњушницама и двориштима, а сазидан је од тврдог материјала као каква тврђава. Има гвоздену капију. Његови вратари и ноћни чувари сваке вечери залупају у бубањ, па онда затворе капију." Над капијом је уклесан хроностих који филозофски сведочи о пролазности времена:

"Отишли су сви који су коначили у овом каравансарају."

Ови стихови су добили нову тежину, али у другом значењу после аустријског освајања Београда 1688, када је каравансарај неповратно изгорео.

Пише: Исмет Кочан

„Вечерње новости“ 2005
